

MOLIYA, PUL VA BANK TIZIMI

Davronov Bahodir Yahyoyevich

Surxondaryo viloyati Termiz davlat
universiteti Yuridik fakulteti
Yurisprudensiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada moliya tizimining fundamental asoslari, pul muomalasining iqtisodiy tabiati va bank sektorining makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi roli ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli moliya texnologiyalari va markaziy banklarning monetar siyosati o'rtasidagi bog'liqlik, shuningdek, moliya bozorlaridagi transformatsion jarayonlar yoritilgan.

Abstract: This article scientifically analyzes the fundamental pillars of the financial system, the economic nature of monetary circulation, and the role of the banking sector in ensuring macroeconomic stability. The research explores the correlation between digital financial technologies and central bank monetary policies, as well as the transformational processes within financial markets.

Kalit so'zlar: Moliya tizimi, pul-kredit siyosati, bank multiplikatori, likvidlik, transaksion xarajatlar, raqamli valyutalar.

Keywords: Financial system, monetary policy, banking multiplier, liquidity, transaction costs, digital currencies.

Kirish

Zamonaviy iqtisodiy makonning "qon aylanish tizimi" hisoblangan moliya, pul va bank munosabatlari jamiyatning barcha ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarini o'zaro bog'lovchi asosiy vositadir. Globallashuv va raqamli iqtisodiyot davrida pulning nafaqat ayirboshlash vositasi, balki strategik axborot va resurs taqsimlovchi instrument sifatidagi roli ortib bormoqda. Moliya tizimi resurslarni jamg'arish va ularni samarali investitsiyalarga yo'naltirish orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Banklar esa bu jarayonda asosiy vositachi (intermediary) bo'lib, moliya bozoridagi assimetrik axborot muammolarini bartaraf etishga xizmat qiladi.

Asosiy Qism

1. Moliya Tizimining Institutsional Tuzilishi

2. Moliya tizimi — bu iqtisodiy subyektlar o'rtasida pul mablag'larini shakllantirish va taqsimlash jarayonida yuzaga keladigan munosabatlar majmuidir. U o'z ichiga davlat moliyasi, korxonalar moliyasi va uy xo'jaliklari moliyasini oladi. Tizimning asosiy funksiyasi kapitalning past rentabelli tarmoqlardan yuqori rentabelli sohalarga oqib o'tishini ta'minlashdir.

3. Pul Muomalasi va Monetar Nazariyalar

Pul — iqtisodiy barqarorlikning determinanti hisoblanadi. Zamonaviy iqtisodiyotda pul massasining (M_1 , M_2 , M_3 agregatlari) boshqarilishi inflyatsion kutilmalarni jilovlashning kalitidir.

(Fisher tenglamasi) orqali pulning aylanish tezligi va tovarlar narxi o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rish mumkin. Hozirgi kunda fiat pullardan raqamli aktivlarga (CBDC - Markaziy bank raqamli valyutalari) o'tish davri moliya nazariyasiga yangi paradigmalarni olib kirdi.

3. Bank Tizimi va Kredit Multiplikatori

Banklar — moliya tizimining yadrosi bo'lib, ular kredit emissiyasi orqali iqtisodiyotda likvidlikni yaratadi. Bank multiplikatori mexanizmi orqali moliya instituti o'z depozit bazasidan bir necha barobar ko'p pul massasini yaratish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu jarayon investitsion faollikni oshirish bilan birga, tizimli risklarni (systemic risk) ham yuzaga keltirishi mumkin.

4. Markaziy Bankning Regulyativ Roli

Markaziy banklar monetar siyosat instrumentlari (qayta moliyalash stavkasi, majburiy rezerv talablari, ochiq bozordagi operatsiyalar) orqali makroiqtisodiy muvozanatni saqlaydi. Transmission mexanizmi orqali Markaziy bank qarorlari real sektorga ta'sir ko'rsatadi.

Moliya Tizimining Funksional Ierarxiyasi

Moliya tizimi iqtisodiyotda resurslarni qayta taqsimlash mexanizmi hisoblanadi. U nafaqat pul mablag'lari harakati, balki **kapitalning samaradorligini oshirish** instrumentidir.

Akumulyatsiya: Uy xo'jaliklari va korxonalarining bo'sh turgan mablag'larini to'plash.

Investitsion transformatsiya: Jamg'armalarni real sektorga (ishlab chiqarishga) yo'naltirish.

Riskni boshqarish: Diversifikatsiya orqali moliyaviy yo'qotishlar ehtimolini kamaytirish.

Xulosa

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, moliya, pul va bank tizimining barqarorligi mamlakatning milliy xavfsizligi va iqtisodiy suvereniteti bilan uzviy bog'liqdir. Zamonaviy bosqichda moliya tizimini isloh qilish quyidagi yo'nalishlarni talab etadi:

1. **Raqamli transformatsiya:** FinTech va blokcheyn texnologiyalarini bank amaliyotiga integratsiya qilish.

2. **Risk-menejment:** Global moliyaviy inqirozlardan himoyalash uchun prudensial nazoratni kuchaytirish.

3. **Moliyaviy inkluzivlik:** Aholining barcha qatlamlari uchun sifatli moliya xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini yaratish.

Samarali bank tizimi nafaqat mablag'larni saqlash, balki innovatsion g'oyalarni moliyalashtiruvchi "lokomotiv" vazifasini o'tashi zarur.

Pul Muomalasi va Monetar Regulyatsiya

Pul — bu iqtisodiy munosabatlarning universal ekvivalentidir. Ilmiy nuqtai nazardan, pulning qiymati uning miqdori va aylanish tezligiga bog'liq.

Endogen va Ekzogen pullar: Markaziy bank tomonidan chiqarilgan pullar (baza) va tijorat banklari tomonidan yaratilgan depozit pullarining o'zaro mutanosibli.

Inflyatsion jilovlash: Pul massasining iqtisodiy o'sish sur'atlaridan o'zib ketishi narxlar barqarorligiga tahdid soladi. Shu sababli, monetar siyosat "inflyatsion targeting" (maqsadli ko'rsatkich) rejimiga o'tmoqda.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Mishkin, F. S. (2018). **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**. Pearson.
2. Stiglitz, J. E. (2015). **Economics of the Public Sector**. W. W. Norton & Company.
3. Abdurahmonov, Q. X. (2021). **Iqtisodiyot nazariyasi**. Toshkent.
4. Rose, P. S., & Hudgins, S. C. (2012). **Bank Management & Financial Services**. McGraw-Hill Education.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi "2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-son Farmoni.
6. Varian, H. R. (2014). **Intermediate Microeconomics: A Modern Approach**. W. W. Norton & Company.
7. Bernanke, B. S. (2015). **The Courage to Act: A Memoir of a Crisis and Its Aftermath**. W. W. Norton & Company.
8. Maliye ve Bankacılık Dergisi (Journal of Finance and Banking), Turkiy.
9. IMF Global Financial Stability Report (2024).
10. Shodmonov, Sh. (2020). **Iqtisodiyot nazariyasi (O'quv darslik)**. Toshkent.